

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ МАҲАЛЛА ҲУҚУҚ-
ТАРТИБОТ МАСКАНИДА КРИМИНОГЕН ВАЗИЯТНИ ТАҲЛИЛ
ҚИЛИШ ЮЗАСИДАН ҲАРАКАТЛАРИ**

Дадажонов Пулатжон Дониёржон ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИБ

Академияси 3-ўқув курси курсанти

АНОТАЦИЯ

Ушбу мақола орқали муаллиф жиноятчиликка қарши курашишда ва ҳуқуқбузарликларни барвақт профилактика қилишда проофилактика инспекторининг маҳалла-ҳуқуқ тартибот масканидаги ҳаракатларини, маҳалла ҳуқуқтартибот масканини яратилиш асоси ва унинг истиқболларини, криминоген вазият тушунчасини ва унинг илмий таҳлилини ёритиб ўтган. **Калит сўзлар:** *ҳуқуқбузарлик, ҳуқуқий маданият, криминоген вазият, ахборот таҳлил, жиноятчиликни жиловлаш, латент жиноят.*

АНОТАЦИЯ

Посредством данной статьи автор осветил деятельность профилактического инспектора участкового правоохранительного пункта в сфере борьбы с преступностью и раннего предупреждения правонарушений, основы создания участкового правоохранительного пункта и его перспективы, концепцию криминогенная ситуация и ее научный анализ.

Ключевые слова: *преступность, правовая культура, криминогенная обстановка, информационный анализ, борьба с преступностью, латентная преступность.*

ANNOTATION

Through this article, the author highlighted the activities of the prophylactic inspector in the neighborhood law enforcement center in the fight against crime and the early prevention of violations, the basis for the creation of the neighborhood law enforcement center and its prospects, the concept of the criminogenic situation and its scientific analysis.

Key words: crime, legal culture, criminogenic situation, information analysis, crime control, latent crime

Жиноятчиликка нисбатан мурасасизлик маданиятини шакллантириш, ҳуқуқий нигилизмга барҳам бериш ва фуқароларнинг қонунга итоаткорлик ҳулқ-атворини оммалаштиришга қаратилган, шу жумладан ички ишлар органлари таянч пунктлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва бошқа давлат идоралари ва ташкилотларида «очик эшиклар куни»ни ташкил этиш орқали тизимли чора-тадбирларни амалга ошириш каби тадбирлар амалга оширилмоқда¹.

23.06.2022-йилда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 343-сон “Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида” ги қарори билан маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари ташкил этилган.

Мамлакатимизда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш борасида комплекс чора-тадбирлар амалга оширилиб, ҳуқуқ-тартиботни таъминлашда ижобий натижаларга ҳамда криминоген вазиятни сезиларли даражада яхшилашга эришилмоқда.

Бунда, ички ишлар органларининг жамоатчилик билан ҳамкорлигини, кишлоқлар, овулла ва маҳаллаларда жамоат тартиби сақланишини,

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2833-сон Қарори.

фуқаролар хавфсизлигини, жиноятчиликка қарши курашишни бевосита таъминлайдиган профилактика инспекторларининг о'рни катта.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашишнинг яхлит тизимини шакллантириш, ички ишлар органларининг энг қуйи бо'ғ'инидан республика даражасигача самарали фаолиятни ё'лга қо'йиш ва замонавий иш услубларини жорий этиш орқали мамлакатимизда ҳуқуқ-тартибот ва қонунийликни мустаҳкамлаш, аҳолининг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш устувор аҳамият касб этади.

2021-йил 26-мартда О'збекистон Республикаси Президентининг "Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга ко'тариш чора-тадбирлари то'ғ'рисида"ги фармони қабул қилинди. Мазкур Фармонда ички ишлар органларининг таянч пунктлари негизида маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари ташкил этилиши белгиланди. Таъкидлаш жоизки, маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани ҳудуддаги жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашишнинг асосий қуйи бо'ғ'ини ҳисобланади.

Маскан негизида ҳудуддаги ички ишлар органларининг тегишли соҳавий хизматлари ҳамда Миллий гвардия ва бошқа давлат органларининг мувофиқлаштирилган фаолияти ташкил этилади. Шунингдек, маскан томонидан жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашиш ишларини тизимли ташкил этиш ва мувофиқлаштириш вазифаси профилактика инспекторига юкланди.

Криминологик адабиётларда вазиятларни аниқ ҳаётий вазият, криминоген ва криминоген бўлмаган вазиятларга ажратишади.

Криминоген вазият мазмуни бўйича жинойий ниятнинг, жиноят содир қилиш мақсадининг шаклланишига таъсир қилувчи, жинойий натижага эришиш учун қулай ҳисобланган, яъни жиноят содир этишга кўмаклашувчи вазият. Шунини қайд этиш лозимки, ҳар қандай криминоген вазият ўзича

мустақил ҳолда шахсни жиноят содир этишга олиб келмайди. Жиноят содир этиш вақтидаги криминоген вазият шахсининг муҳит билан алоқасининг алоҳида даражаси ҳисобланади. Бу алоқада салбий хусусиятларга эга бўлган шахсдаги жиноят содир этиш мойиллиги криминоген вазият таъсирида муайян хатти-ҳаракатга айланади. Аниқ ҳаётий вазиятнинг шахс муайян жиноят содир этишига таъсирини қуйидагича тасвирлаш мумкин:

Жиноят содир этилишига кўмаклашувчи Аниқ ҳаётий вазиятлар криминологик адабиётларда турли асосларда таснифланади.

Ҳаётий вазиятлар ҳаракат қилиш вақти бўйича узоқ муддатли (масалан, курғоқчилик натижасида ҳосилнинг бўлмаслиги ёки айрим истеъмол буюмларининг тақчиллиги) ва қисқа муддатли (дўконда навбатда турганда келиб чиққан низо) криминоген вазиятларга бўлинади.

Ҳаракат қилиш майдони бўйича эса криминоген вазиятларни Аниқ бир шахсга ёки бир гуруҳ шахсларга таълуқли (оилавий жанжал, кимнингдир вафоти, мулкнинг ўғирланиши ёки нобуд бўлиши ва ҳ. к.) ва умумий, яъни барчага таълуқли (табиий офат, жамоадаги носоғлом вазият, давлатдаги сиёсий барқарорликнинг йўқлиги, миллий низолар ва ҳ.к.) бўлган криминоген вазиятларга ажратиш мумкин.

Келиб чиқиш манбаи бўйича вазиятларни табиий кучлар таъсири- да келиб чиққан (ноқулай об-ҳаво шароити кишилар ўлимига, мулк- ларнинг яроқсизланишига олиб келган ҳодисанинг юз беришига кўмаклашади) ва инсонлар томонидан вужудга келтирилган (спиртли ичимликларни истеъмол қилиш безориликни содир қилишга ёки жабрланувчининг ахлоққа зид хатти-ҳаракат ва ҳ.к.) криминоген вазиятларга бўлинади. Бундан ташқари, келиб чиқиш манбаи бўйича аралаш вазиятлар ҳам бўлиши мумкин. Масалан, маст ҳолда шахс автомашинани бошқариб кетаётган вақтда ноқулай об-ҳаво, яъни йўлни муз қоплаганлиги ва туман бўлиши оқибатида йўл транспорти халоқати юз бериши. Аниқ ҳаётий вазиятларни мазмуни бўйича қуйидаги турларга ажратиш мумкин:

1) муаммоли, яъни шахс ўз мақсадига эришишида белгиланган қийинчилик ва тўсқинликларга тўқнаш келганда вужудга келадиган вазият (масалан, келиннинг қариндошлари томонидан никоҳга розилик бериш учун қалин тўлашнинг мажбурий шарт қилиб қўйилиши);

2) низоли, яъни айбдор билан бошқа шахслар ёхуд давлат ва жамият манфаатлари ҳамда қарашларининг қарама-қаршилиги ва очик зид келиши билан боғлиқ ҳолда вужудга келган вазиятлар (оиладаги, миллатлар ўртасидаги ишлаб чиқаришдаги низолар, келишмовчиликлар, жанжаллар ва ҳ.к.) Айбдорга таъсир қилиши бўйича ҳаётий вазиятларни фавқулоддаги, ифво қилувчи ва жаҳлини чиқарувчи хусусиятларга эга бўлган криминоген вазиятларга бўлиш мумкин.

Фавқулодда вазият шахс учун кутилмаганда вужудга келадиган ва кучли таъсир қиладиган ҳодиса (масалан, шахс томонидан кутилмаган хужумни қайтаришда зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиш ҳисобланади.

Жаҳлини чиқарувчи вазиятлар эса шахсда рухий ҳаяжонланишни чиқарувчи (масалан, шахснинг оиладаги жанжалдан кейин асаб бузилиши натижасида касбдошини ҳақорат қилиши) ҳодисалар ҳисобланади. Шунинг кайд этиш лозимки, криминологик адабиётларда аниқ ҳаётий вазиятнинг муайян жиноят содир қилиниши жараёнида тутган ўрни бўйича ягона фикр йўқ. Айрим криминологик адабиётларда аниқ ҳаётий вазият муайян жиноий хатти-ҳаракатнинг сабаби сифатида ҳам намоён бўлиши мумкинлиги таъкидланган. Лекин криминологияда кўпчилик олимлар аниқ ҳаётий вазият аввало шахсга таъсир қилиши натижасида унда муайян жиноий тажовуз мотивини шакллантиради, унинг характери, мақсадини белгилайди ва жиноят содир этишда субъектив омилнинг муайян жиноий хатти-ҳаракатда намоён бўлишига кўмаклашувчи шароит ролини бажаради, деган фикрни билдиришади.

Чунки аниқ ҳаётий вазият объектив мазмунга эга бўлиши билан бирга, бу вазиятни шахс томонидан субъектив қабул қилиш билан тақозо қилинган

шахсий аҳамияти ҳам мавжуд. Яъни бир хилдаги ҳаётӣй вазият турли қарашларга эга бўлган шахсларга турлича тасир қилади. Муайян криминоген вазият жамиятга зид қарашларга эга бўлган шахсларда уларнинг салбий хусусиятларининг жиноий хатти-ҳаракатларда намоён бўлишига ёрдамлашади, кўмаклашади ва намоён бўлишини осонлаштиради, ҳар томонлама баркамол, ижобий хусусиятларга эга бўлган шахсларда эса жамиятдаги ахлоқий, умуминсоний ва ҳуқуқий нормаларга мувофиқ хатти-ҳаракатлар содир қилишни тақозо қилади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, аниқ ҳаётӣй вазиятлар муай-ян жиноий хатти-ҳаракат содир қилиш жараёнида шароит рўлини ўйнайди. Бизга фалсафадаги сабабиятлар назариясидан маълумки, оқибатнинг вужудга келишида сабаб билан биргаликда албатта шароит ҳам бўлиши шарт. Шунинг учун ҳам жиноятчиликка қарши кураш соҳасида криминоген вазиятларни бартараф қилиш, уларга нисбатан тўсқинлик қиладиган, уларнинг таъсирини йўқотадиган, уларни кучсизлантирадиган чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш алоҳида жиноятларнинг олдини олишдаги асосий йўналиш ҳисобланади.²

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2833-сон Қарори
2. Кримнология умумий қисм дарслик И.Исмаилов, Қ.Р.Абдурасулова, И.Ю.Фазилов, Тошкент 2015-йил 175-бет электрон манбаа:https://library.samdu.uz/files/7e2828fd60ff7b0a650f9a4810754663_2015-ismoilov-kriminologiya-umumiy-uz.pdf

² Кримнология умумий қисм дарслик И.Исмаилов, Қ.Р.Абдурасулова, И.Ю.Фазилов, Тошкент 2015-йил 175-бет электрон манбаа: https://library.samdu.uz/files/7e2828fd60ff7b0a650f9a4810754663_2015-ismoilov-kriminologiya-umumiy-uz.pdf